488: Âlim İçtihat Ettiğinde Niye Mazur Oluyor Ama Mukallit Mazur Olmuyor?

Tarık Ebu Abdullah

17 May, 2020

https://ilimvecihat.com

SORU

Esselamu aleykum ve rahmetullahi. Öncelikle Rabbim ayaklarınıza/ayaklarımıza ve kalbinize/kalbimize sebat versin. Dualarımız sizinle, inşeAllah haliniz, durumunuz hayr üzere iyidir. Rabbim den temennim en kısa zaman da beni de sizlerin arasına katması ve bu konuda da bana dua etmenizi istiyorum. Soruma gelince! sorum değerli ve kıymetli, çok sevdiğim Tarık Ebu Abdullah hocama, Rabbim sizi korusun. Hocam bu soruyu burda bir kaç ilim talebesi kardeşe sordum lakin tatmin edici cevap alamadım. Müçtehidlerin içtihad ettikleri akidevi bazı konular var, mesela oy kullanma konusunu baz alalım. Oy kullanmaya cevaz veren özellikle suud âlimleri var, Şeyh Suleyman el-Ulvan (Rabbim esaretten kurtarsın) da onlardan birisi. Oy kullanmaya cevaz veren âlim isabet ederse 2, etmezse 1 ecir alıyor lakin o âlimin fetvası ile amel eden kişi küfre giriyor! Bu nokta da tatmin edici cevap alamadım kimseden ve size sormak istedim. Hakkınızı helal edin, içinde bulunduğunuz zorlu şartlar yetmez gibi birde evlerinde, sıcak yuvalarında, koltuklarının üstünde rahatça oturup, rahat rahat soru soran bizlerinde kahrını çekiyorsunuz. Bu noktada helallik istiyorum sizden.

CEVAP

Ve aleykumusselamu ve rahmetullahi ve beraketuhu. Hamd Allah'a mahsustur.

Âmin. Allah'ta seni sevsin. Salih amellerini kabul buyursun ve tez bir zamanda sadıkların arasına katılmanı müyesser kılsın.

Muhterem kardeşim, ulemanın izah ettiği gibi insanlar icmalde iki ve tafsilde üç sınıftır. İcmalde insan ya müçtehittir veya mukallittir. Tafsilde bu iki sınıf arasında üçüncü bir sınıf daha vardır. Onlar da ilim talebeleridir. Talebe durumuna göre ya müçtehitlere ilhak edilir veya mukallitlere ilhak edilir. Umumen içtihada ehil olmayan ama bazı mevzularda tercih ehliyetine sahip olan talebe bu mevzularda içtihada salih olur. Nazar ve istinbat ehliyetine sahip olmadığı mevzularda ehil olan bir âlimi taklit eder.

Müslümanlar bu üç sınıfın dışına çıkmazlar. Ya müçtehit âlimdir. Ya ilim talebesidir. Veya mukallit âmmidir. Burada mukallit derken kast ettiğim ya sahibinden sözün delilini bilmeden sözünü alan ve amel eden mukallittir veya delilini bilen ve kişinin sözüne delille ittiba eden muttebidir. Bazı âlimler bu iki sınıfı ayrı zikretmişleridir. Ama nihayette iki sınıfta fetva sordukları kişinin görüşünü taklit etmekteler. Ya delille veya delilsiz. Bunun için burada ihtisar maksadıyla iki sınıfı da mukallit olarak tavsif ettim. Bu bir meseledir.

İmam ibni Teymiyye *(rahimehullah)* şöyle der: *"Ümmetin ulemasının geneline göre içtihat genel itibariyle caizdir ve taklit genel itibariyle caizidir. Ne herkese içtihadı vacip görerek taklidi haram kılarlar. Ve ne de herkese taklidi vacip görerek içtihadı haram kılarlar. İçtihada kâdir olana içtihadı caiz görürler ve içtihattan aciz olana taklidi caiz görürler. Pekâlâ, içtihada kâdir olana taklit caiz midir? Bunda ihtilaf vardır. Sahih olan içtihattan aciz olduğu zaman caiz olmasıdır. Ya deliller arasında tercihe gidemediği için veya içtihada vakti olmadığı için veya delile ulaşamadığı için içtihattan aciz olabilir. Bu durumda acizliği sebebiyle üzerinden içtihat yükümlülüğü düşer ve bedeli olan taklide intikal eder. Bu aynı suyla abdest almaktan aciz olanın teyemmüme intikal etmesi gibidir. Ve aynı bunun gibi âmmi olan bazı meselelerde içtihat etmeye kâdir ise içtihat etmesi caizdir. Şüphesiz içtihadın muhtelif kısımları, cüzleri ve dereceleri vardır. Bu hususta kudrete ve acizliğe bakılır. Kişi bazı hususlarda içtihada kâdir olabilir ve başkalarında aciz olabilir. Lakin şu da bilinmeli: İçtihat kudreti ancak matlubu ilmen idrak etmeyi sağlayacak ilmin varlığı ile hâsıl olur."*[1]

İkinci bir mesele şudur: İlmi meseleler iki kısımdır. İttiba meseleleri ve içtihat meseleleri.

İttiba meselelerinden kast ettiğim Kuran ve(ya) Sünnet'te kati, sarih beyan edilmiş ve içtihada açık olmayan meseleler. Veya kati icmayla sabit olan meseleler. Bu meselelerde herkese, müçtehit âlime ve ilim talebesine ve mukallide sadece nakledilmiş olana itaat etmek ve tabi olmak düşer. Üç sınıf arasında bu tür meselelerde bir fark yoktur. Ancak bu ittiba meselelerin cüziyatında bazı ihtimalli haller vaki olabilir. Bunlar içtihat meselelerinden olur.

İçtihat meselelerine gelince kast ettiğim Kuran ve(ya) Sünnet'te kati beyan edilmemiş, sübutu veya delaleti veya hükmü itibariyle ihtimalli olan ve dolayısıyla nazar ve içtihada açık olan meseleler. Bu meselelerde müçtehit âlim içtihat ile mükelleftir. İlim talebesi durumuna göre içtihat veya taklit ile mükelleftir. Âmmi ise müçtehit âlime sormakla mükelleftir.

İmam ibnu Abdi'l-Berr *(rahimehullah)* şöyle der: *"Âmmi'nin ulemayı taklit etmesi gerektiği hususunda âlimler ihtilaf etmemişlerdir. Ve yine* ***"Bilmediğiniz zaman zikir ehline sorun"*** *ayetinde kast edilenler de onlar olduğunda ihtilaf etmemişlerdir."*[2]

Bundan sonra, müçtehit her daim kazançtadır, ya isabet etmiştir iki ecri vardır veya hata etmiştir bir ecri vardır, içtihadı sebebiyle asla küfre girmez. Bu böyle mutlak surette doğru değildir. Aynı şekilde mukallit de onun fetvasıyla

bir küfür işlemişse illa da küfre girmez. Bilakis her biri durumuna göre hüküm alır.

Şöyle ki mesele İmam eş-Şafii *(rahimehullah)*'ın tabiriyle ya ilmu'l-âm veya yukarıda tabir ettiğim gibi ittiba meselelerindendir veya ilmu'l-hâs yani içtihat meselelerindendir.

İmam eş-Şafii *(rahimehullah)* şöyle der: *"İlim ikidir. Bir. Âmme'nin ilmi, yani yaygın olan ve herkesin bildiği ilim: Bu, aklını kaybetmiş olan müstesna, baliğ olanın cahil olması mümkün olmayan ilimdir. Beş vakit namaz gibi ve Allah'ın insanlara Ramazan ayında oruç tutmayı emretmiş olması gibi ve gücü yettiği halde haç etmesi gibi ve mallarının zekâtını vermesi gibi ve zinayı, katli, hırsızlığı, içkiyi ve buna benzer şeyleri haram kılmış olması gibi. Allah'u Teâlâ kullarını bu gibi şeyleri bilmekle ve canlarından ve mallarından vermekle mükellef kıldığı gibi haram kıldığı şeylerden ellerini çekmekle de mükellef kılmıştır. Bu bilgiler Allah'ın kitabında kelimesiyle yazılı olan ve İslam ehlinin genelinde malum olan, avamın avamdan naklettiği, Rasûlullah (sallallahu aleyhi vesellem)'den hikâye ettikleri bilgiler sınıfındandır. Bu bilgileri aktarmayı inkâr etmedikleri gibi üzerlerine vacip olduklarını da inkâr etmezler. Ayrıca bu ilim, bildirilmesinde hata olması mümkün olmayan ve tevile açık olmayan ilimdir. Ayrıca bu tür ilimde tartışma da caiz olmaz. Ve iki. Kullara bazen denk gelen farzların furuatıyla alakalı olan ilim. Herkese değil kullardan bazılarına mahsus olan hükümlerle alakalı olan ilim. Hakkında Kitab'tan nass bulunmayan ve ekserisinde Sünnet'ten de nass bulunmayan, hakkında Sünnet'ten bir şey var olsa da, bu umumen bilinen bir haber değil de ancak hususen bilinen bir haber olandır. Ayrıca bu tür ilim tevile açık ve kıyas yoluyla ulaşılabilecek olan ilimdir."*[3]

Evet, değerli kardeşim! Birinci sınıf ilimden olan meselelerde herkes, müçtehit âlim olsun ilim talebesi olsun veya halk olsun aynı derecede mükelleftir. Müslümanlar arasında yaşıyorsa veya yaşamıyor ama ilme ulaşma imkânı varsa o zaman tevil etmesi veya taklit etmesi veya cahil olması mazeret olarak kabul edilmez. Kur'an ve(ya) Sünnet'te tasrih edilmiş üzere itaat etme ve tabi olma mecburiyetindedir. İçtihat etmesi caiz değildir. İçtihat ederse içtihadı reddedilir ve konuya ve içtihadına göre hüküm alır. Müçtehit tevhid, namaz, oruç, kurban, dua, tövbe, istiğfar ve benzeri Allah *(azze ve celle)*'ye mahsus olan ibadetlerden birinde içtihat eder ve Allah'tan gayrine sarf ederse kâfirdir. Onu bu hususta taklit eden âmmi de kâfirdir.

Lakin ikinci sınıf ilimden olan meselelerde müçtehitle mukallit arasında elbette fark vardır. Çünkü bu meselelerde delil halka açık değildir, hafi olduğu için âmmi ondan istifade edemez. Bilakis bu meseleleri hususi delillerden

istifade edebilen içtihat ehli ulemaya sormaya muhtaçtır. Onun verdiği cevaba göre amel etmesi yani onu taklit etmesi gerekir.

Başka bir ifadeyle şöyle de izah edebiliriz: Bu içtihat meselelerinde herkes içtihat ile mükelleftir. Çünkü Şari' Kur'an ve(ya) Sünnet'te muradını tam açıklamamıştır. Allah *(azze ve celle)* kullarını bu tür meselelerle sınamak istemiştir. Talebini tasrih etmemiştir ve kulunun Rabbinin muradına ulaşmak için nasıl çaba sarf edeceğini görmek istemiştir. Bunun için Kur'an ve(ya) Sünnet'te beyan ettiği doğru bir yol mu izleyecek yoksa nefis ve hevasına uyarak yanlış bir yol mu izleyecek. Dolayısıyla her kul bu tür meselelerde içtihatla mükelleftir. Ancak herkesten talep edilen içtihadın vasfı aynı değildir. Müçtehit âlim o hafi meselenin hakikatine ve hükmüne vasıl olma yönünden içtihat ile mükelleftir. Yani Allah *(azze ve celle)*'nin o hafi meselede muradını beyan etmek için mevcut delillere nazar edip onlardan hükmü istinbat etmek için çaba sarf etmekle mükelleftir. Âmmi ise o meselenin hakikatini ve hükmünü ilim ehlinden sorma hususunda içtihat ile mükelleftir. Yani o hafi meselenin hakikatini ve hükmünü öğrenmek için çaba sarf etmekle mükelleftir.

Her iki sınıf doğru içtihat ettilerse ve isabet ettilerse iki ecir hata ettilerse bir ecir sahibi olacaklardır. Ama yanlış içtihat ettilerse içtihadın mevzusuna göre fasık, bidatçi veya kâfir de olabiliriler.

Müçtehit âlimin doğru içtihat etmesi sahabenin istinbat kaideleriyle ve sonra bu kaideleri mezhep edinmiş olan Hadis Ehli veya başka bir tabirle Ehli Sünnet ve'l-Cemaat'in usulüne göre Kur'an ve(ya) Sünnet'ten hükmü istihraç etmesidir. Böyle yaparsa doğru içtihat etmiştir ve isabet ederse iki ecri hata ederse bir ecri vardır.

Ama bidat ehlinin usulüne göre içtihat etmişse yanlış içtihat etmiştir ve bidatine göre ya haram işlemiştir veya hatta belki şirke ve küfre girmiştir.

Âmmi'nin doğru içtihat etmesi ise şu demektir: Âmmi başına gelen, fetvaya muhtaç olan nazil meseleleri din, ilim ve takva sahibi olan fetva ehline sormakla mükelleftir. Bu hususta hakka en yakın düşen ve istikamet üzere sebat eden müçtehit âlime ulaşmak ve ondan sormakla mükelleftir. Bunun için çaba sarf etmesi, yani içtihat etmesi gerekir. Gücü yettiği kadar ve kendi zannına göre hakka isabet etme ihtimali en yüksek olan müçtehit âlime ulaşmışsa doğru içtihat etmiştir ve taklidiyle isabet ederse iki ecir alır ve hata ederse bir ecir alır. Sorduğu meselenin kendisine gelince, onda bir görüş sahibi olmaya salih değildir. Çünkü meselede varit olan delillerinden istifade etmeye kâdir değildir. Mukallittir. Onun içtihadı ve ecir veya günah sahibi

olacağı husus Allah'ın iradesini beyan etmeye ehil olan âlimi aramak ve bulmaktadır.

Ebu Ali et-Taberi *(rahimehullah)* şöyle der: *"Âmmi'nin âlimine tabi olması, eğer âlimi hakka isabet edense farzdır. Ona nassa muhalefet etmezse tabi olur."*[4]

Dolayısıyla âmmi gücü yettiği kadar din ve ilim ve takva yönünden en üstün olan âlimi bulmak ve ona tabi olmakla mükelleftir.

Ama dini adaleti bozuk olan fasıka veya cahile veya takvasız âlime fetva sormak aslen caiz değildir. Meraki's-Suud sahibi dediği gibi *"Kim ki ilim ve adalet ile meşhur olmamış veya kesinlik kazanmamış ondan fetva sormak haram olmuş"*.

Bu hususta yeterince dikkat etmeyen bilakis önüne gelen herkesten fetva soran veya kendisi gibi mukallit olduğunu bildiği kişiden fetva soran yanlış içtihat etmiştir ve velev ki taklidinde hakka isabet etmiş olsa da yükümlü olduğu içtihatta kâsir davranmıştır ve günahkâr olmuştur.

Tüm bu izahattan sonra mevzu biraz daha netleşmiş olduğunu ümit ediyorum. Şu halde muhterem kardeşim önce o âlimin içtihat ettiği ve âmminin onu görüşünde taklit ettiği meseleye bakman lazımdır. Mesele ittibanın vacip olduğu meselelerden midir yoksa içtihat meselelerinden midir? Şayet ilkinden ise müçtehitle âmmi arasında fark yoktur. Ama ikincisinden ise müçtehit gücü yettiği kadar meseledeki hükme ulaşmakla mükelleftir ve âmmi gücü yettiği kadar istikamet üzere olan âlime sormakla mükelleftir.

Mevzuyu senin verdiğin misal ile izah edersek şöyle olur:

Eğer bir âlim Allah *(azze ve celle)*'nin hükmetme salahiyetinde içtihat etse ve onu Allah'tan gayrisi için veya Allah ile beraber gayrisi için de ispat etse kâfir olur. Onu bu görüşünde taklit eden âmmi de kâfir olur. Zira Allah *(celle ve âlâ)*'nın hâkimiyet tevhidi kapalı bir mesele değildir. Bilakis Kur'an ve Sünnet'te müçtehidin de ve âmminin de aynı vuzuhta anlayabileceği açıklık ve katilik ile beyan edilmiştir. Bunun için müslümanlar arasında Allah'ın istediğini emretmeye hak sahibi olduğu ve herhalde Ona itaat edilmesi gerektiği tartışılmamıştır.

Ama eğer bir âlim hükmetme salahiyetini sadece Allah için ispat etse ve Ondan gayri hükmedenleri inkâr etse ama kendi zannınca racih bir maslahat için içinde bulunduğu demokratik, parlamenter düzende oy kullanmayı caiz veya belki vacip görse durum ilkinden farklı olur. Çünkü demokratik,

parlamenter düzenlerde oy kullanmanın hükmü hafidir. Kur'an ve(ya) Sünnet'te nassen beyan edilmemiştir. Ümmetin bir icması veya selefinin bir fetvası yoktur. Bilakis nazildir ve mevcut muhtelif delillere nazarı ve istinbatı gerektirir. Eğer müçtehit âlim yukarıda izah ettiğim surette doğru bir içtihat etmişse isabet halinde iki ecir hata halinde bir ecir sahibi olur. Ama yanlış bir içtihat etmişse bidat sahibi veya hatta belki küfür sahibi olabilir. Ama her halde kendisine hüküm vermeden evvel hatası kendisine beyan edilmesi gerekir.

Onu görüşünde taklit eden âmmiye gelince o evlasıyla mazeretlidir çünkü cahildir. Gücü nispetinde din, ilim ve takva sahibi bir hocadan sormak için çaba sarf etmişse ve ulaştığı hocayı Kuran ve Sünnet üzere olan din, ilim ve takva sahibi bir hoca zannetmişse üzerine düşeni yerine getirmiştir.

Şimdi, meseleye bizim vakamıza göre baktığımızda şöyle deriz: Bize göre Türkiye Cumhuriyetinde hazırda oy kullanmak şirk ve küfürdür. Ehli Sünnet'e göre hafi meselelerde fiilin hükmü failine inzali için şartlar var olması ve maniler kalkması lazımdır. Bu müçtehit âlim için de geçerlidir âmmi için de geçerlidir.

Müçtehit bir âlim Ehli Sünnet ve'l-Cemaat indinde makbul delillere dayanarak ve bu delillerden sahih istinbat kaideleriyle oy vermenin caiz veya belki vacip olduğu görüşüne varmışsa içtihadını kabul ederiz. Bize göre hakka isabet etmemiştir, hatalıdır ama onu tebdi, tefsik veya tekfir etmeyiz. Aynısı onu taklit edenler için de söz konusudur. Ama Ehli Sünnet ve'l-Cemaat indinde makbul olan veya olmayan delillere dayanarak ve bu delillerden bidat olan istinbat kaideleriyle oy vermenin cevazına varmışsa içtihadını kabul etmeyiz ve beyandan sonra ısrar ederse tebdi ederiz. Fakat aslen düzeni İslam düzeni gören, mevcut idarecileri Müslüman kabul eden ve dolayısıyla oy kullanmayı müslümanı desteklemek babından vacip görenlerin içtihadını kabul etmeyiz ve beyandan sonra ısrar ederse tekfir ederiz.

Mukallide gelince o aslen görüş sahibi değildir. Din, ilim ve takva sahibi âlimden sormakla mükelleftir. Böyle davranmış ve ilim ve adalet sahibi olduğuna kanaat getirdiği bir müçtehit âlime görüşünde uymuşsa üzerine düşeni yapmıştır. Taklit ettiği âlimin görüşü bidat ise tebdi edilmez veya küfür ise tekfir edilmez. O görüşün yanlışlığı kendisine beyan edilmesi gerekir. Burada beyanın gerçekleşmesi için deliller etkili olduğu kadar beyan eden de etkilidir. Çünkü mukallit delillerden istifade edemez. Hakka isabet ettiğini zannettiği bir kişiye tabidir. Dolayısıyla beyan eden de onun yanında hakka isabet edebilecek ilme ve adalete sahip olan birisi olma mecburiyetindedir. Bu vasıfta beyandan sonra yanlış içtihat sahibini taklit etmekte ısrar ederse

duruma göre tebdi veya tekfir edilir. Umumen hafi meselelerde beyan ancak kişiden şüphenin zail olmasıyla gerçekleşir. Buna da dikkat edilmelidir.

Son olarak Şeyh el-Ulvan ve benzeri bazı hak ehli ulemanın oy kullanmaya verdikleri cevaz mutlak değildir. Bilakis fetva verdikleri şartlarla mukayyettir. Bu önemlidir ve dikkat edilmesi gerekir.

Allah'u A'lem.

---

1 - Mecmuu'l-Fetava, 20/203,204

2 - Camiu Beyani'l-İlmi ve Fadlihi, 2/310

3 - Er-Risale, 357,358,359.

4 - El-Fakihu ve'l-Mutefakkih li'l-Hatîb el-Bağdadi, 2/124